

2. LA LLIBERTAT, LA META DE LA HISTÒRIA

Per a Hegel, la filosofia de la història universal és sobretot el procés de realització i desenvolupament de la llibertat, per això hem d'analitzar el concepte de llibertat que la presideix. Com que no podem analitzar aquí tots els aspectes que Hegel considera de la llibertat, només ens limitarem a aquells que són especialment rellevants per a la història universal i que hi són tractats explícitament⁶.

El concepte hegelian de llibertat és molt complex i, com a mostra, hi ha un article excel·lent de Siep⁶ on afirma que el concepte de llibertat en Hegel té quatre moments principals: com *Autonomie*, com *Vereinigung*, com *Selbstüberwindung* i com *Freigabe*. En aquest article fautor es preocupa per fer l'evolució del concepte de llibertat al Hegel juvenil, és a dir: la gènesi diacrònica del concepte en Hegel. Evidentment, nosaltres no tractarem de l'evolució d'aquest concepte ans ens limitarem a la seva formulació madura i al seu paper en la filosofia de la història universal; però l'hem citat perquè pensem que cada un d'aquests moments no nega sinó que aprofundeix els anteriors. De tal manera, que en la idea de llibertat del Hegel madur hi són tots continguts.

Per a exposar això ens sembla que el millor és fer una reconstrucció racional del desenvolupament lògic del concepte de Llibertat. No seguirem a

-
1. Que el problema de la llibertat és l'eix predominant del pensament hegelian i, fins i tot, de l'idealisme alemany és quelcom que tothom reconeix; si bé ja no tothom està d'acord sobre si la llibertat hegeliana mereix aquest nom. Valls Plana ha reflectit en el seu article "El sistema hegelian, `ciència' o tomba de la llibertat" aquest conflicte que, en gran mesura, du a molta gent a proclamar-se anti-hegelian militant, ja que sense cap dubte el problema de la llibertat -realitzada efectivament en l'estat- és un dels missatges més "durs" del pensament hegelian.
 2. "Zum Freiheitsbegriff der praktischen Philosophie Hegel in Jena". Veure bibliografia.

Siep tot i que sovint ens ha inspirat, tampoc no fem un recorregut històric perseguint la gènesi hegeliana del concepte -tot i que parlem d'algunes influències-. Només intentem estructurar els possibles arguments que ens condueixen al concepte hegelianista darrer i més madur de llibertat.

En el nostre fictici i reconstruït periple partirem del concepte de llibertat com autonomia (1), com espontaneïtat radical de l'acció del subjecte i de la instància avaluadora de la pròpia acció. Mostrarem la insuficiència per a Hegel d'aquest primer concepte i el seu desenvolupament posterior. Primer, reconeixent l'esfera col·lectiva en què es projecta i realitza la llibertat (2). També, en el sentit de la necessitat d'exterioritzar-se i de reconèixer-se en allò exterior com el resultat de la pròpia acció, que -en definitiva- conflueix en la necessitat d'arribar a identificar-se amb l'universal ètic i objectiu -les lleis i l'estat- (3). Argumentarem que aquest nou concepte no nega, sinó aprofundeix, la primera definició de llibertat com autonomia (4) i, així, sortirem al pas a les crítiques de la tesi més controvertida de Hegel: només el tot és lliure, els individus només ho són en tant que s'hi reconeixen o hi són harmònics (5). Argumentarem, també, que els individus només s'hi reconeixen per mitjà del saber i del pensament (6). Finalment, analitzarem la distinció en Hegel entre llibertat positiva, subjectiva i substancial (7); i mostrarem el recorregut de la història universal pel que fa al desenvolupament de la llibertat (2.1).

(1) Tant Siep com Bobbio¹ parteixen d'un primer concepte de llibertat com a autonomia absoluta, però constaten que el pensament de Hegel o Kant -en el cas del segon- no es deixa reduir a aquest concepte i és molt més complex. Nosaltres pensem que la llibertat com a independència o autonomia absoluta és el punt de partida que, tot i que mai no és negat completament, sí que és matisat i profundament superat -sobretot quan es tracta de definir la llibertat en el camp de la història universal-.

La llibertat entesa com autonomia vol dir que hom és lliure quan és independent de tot, de qualsevol afecció externa. Llavors hom només actua en funció de la pròpia espontaneïtat, del propi ser o de la pròpia essència inte-

1. En el seu revelador article centrat en Kant però molt interessant també per a Hegel: "Kant y las dos libertades" a *Estudios de historia de la filosofía; de Hobbes a Gramsci*.

rior, de la pròpia necessitat interna o de la pròpia llei interior. En aquest punt Hegel no fa sinó continuar Kant o Fichte (que defineix el jo com a espontaneïtat lliure) tot i que s'hi nota també la influència d'Espinoza.

Així, la llibertat com a autonomia -sobretot autonomia moral- és una autoreferència a si que exclou tota dependència¹, tota passivitat, tota afecció o submissió a quelcom exterior. És la capacitat d'abstreure's de tot i d'autodeterminar-se sense cap afecció i de donar-se qualsevol i tot contingut. Així hom pot dissoldre tota limitació, tota determinació imposada². Aquest és el concepte de llibertat com a "autoposició absoluta" que Hegel desenvolupa en els primers paràgrafs de la Filosofia del dret³.

Així l'esperit només assoleix la llibertat quan retorna a si mateix i ja no es refereix a una altra cosa ni depèn de res exterior. Per això -com veurem més endavant- la llibertat com autonomia i autoposició absoluta de l'esperit és per a Hegel saber de si⁴. És consciència de la pròpia espontaneïtat, una espontaneïtat que no depèn de res sinó que brota d'un mateix i que és el que un mateix és. En la llibertat com a autonomia, l'esperit es troba mogut només per si mateix sense cap afecció, de tal manera que la necessitat de tot acte només ve donat a partir de la seva espontaneïtat. La seva necessitat és la seva llibertat i, alhora, la seva llibertat és la seva única necessitat.

Per això -pensa Hegel- la llibertat és el concepte que es determina i realitza a si mateix⁵. També per aquest motiu Hegel pot dir que aquesta autonomia o espontaneïtat -la llibertat- del concepte o de l'esperit és el dret suprem de tot⁶. És ja necessitat i llibertat del tot i, per tant, no té alteritat ni oposició. És la norma o llei absoluta que parteix de l'espontaneïtat absoluta i lliure del tot, del concepte, la idea o l'esperit universal. En l'esperit la seva llibertat -com a espontaneïtat totpoderosa i absoluta- és l'única necessitat que accepta i és, també, la necessitat de tot el que li està sotmès.

1. V.G. 74/100.

2. Ph.R. §5.

3. Veure també Enz. §414. 4.

V.G. 63-4/88. 5. Enz. §552. 6.

Enz. §550.

La llibertat i autonomia de l'esperit és, per tant i en principi, la necessitat deis individus. Però el subjecte individual humà també pot assolir l'autonomia total. Hegel pensa que quan es tanca sobre si i fa la negació absoluta de tot allò que no és ell ha assolit aquest primer estadi de llibertat. Aquest és un moment imprescindible per a la realització de la llibertat, si bé no és l'estadi superior per al subjecte humà. És un moment representatiu i abstracte, en què l'individu s'escindeix de tot, llavors es posa a si mateix com a jutge únic i darrer.

Llibertat és, doncs, autodeterminació, autonomia de tota norma exterior. És actuar només d'acord amb si mateix, d'acord amb la pròpia consciència. Kant responia a aquest concepte de llibertat quan demanava a l'escrit *Was ist Aufklärung?* que hom rebutgés tota submissió a amos exteriors o tutors espirituals i exhortava: "tingues el valor de servir-te de la teva pròpia raó". D'això és tractava, d'actuar d'acord a normes o "màximes" racionals i universals -recordar la formulació de l'imperatiu categòric-, però que no vinguessin imposades des de fora sinó des de la més íntima espontaneïtat i autonomia del subjecte moral.

Kant reclamava del subjecte moral individual aquest esforç de coherència i universalització del seu actuar com a única manera de garantir que l'espontaneïtat i autonomia de l'individu no conduís simplement al llibertinatge ans a una llibertat compatible amb la de la resta d'individus. Hegel no es va aconformar mai amb aquest concepte abstracte i formal de llibertat. Per a ell la llibertat de l'individu no havia de ser contrària, quan era autèntica llibertat, amb la de la raó universal ans al contrari n'era un moment -vàlid com a particularitat escissió necessària-, que era superat finalment amb la reconciliació de les voluntats particulars amb la voluntat universal. Dintre d'aquestes coordenades cal veure la coneguda diferència, que fa sempre Hegel, entre moralitat -que el·lassimila a Kant- i eticitat -que és la seva proposta-.

(2) La llibertat kantiana era però, per a Hegel, un concepte solipsista (intem i limitat a la consciència de l'individu) i merament formal. Era una base

1. B. Quelquejeu a *La volonté dans la philosophie de Hegel* ha intentat precisar els diversos nivells de la voluntat des del seu estadi de submissió natural o "d'animalitat" fins a la llibertat en i per a si universal i espiritual.
2. Guido Heintel ha estudiat aquest tema concretament a dintre de la filosofia de la història en el seu article "*Moralisches Gewissen und substantielle Sittlichkeit in Hegels Geschichtsphilosophie*".

certa, però es limitava a considerar el problema de la llibertat en l'individu, en les profunditats de la seva consciència moral. No tenia en compte què és ara i aquí la realització concreta de la llibertat. Hegel com el seu amic Hòlderlin -i abans Herder-, cercaven un concepte de llibertat que servís per alliberar no un individu i merament en la seva consciència, sinó tot el poble, la humanitat. Fer de la humanitat una comunitat d'homes lliures, units per vincles amicals i per una mateixa voluntat.

La llibertat no és una tasca de cada individu aïllat, sinó de tots els individus units en comunitat. La llibertat havia de servir per a tendir ponts entre els homes i no per a què aquests es tanquessin sobre si mateixos -en la seva profunditat moral-. Mitjant el reconeixement de la pròpia llibertat compartida, els homes s'havien de reconèixer germans, havien d'estar units pel vincle de l'amistat, l'amor i el sentiment. La llibertat compartida havia de trencar les barreres entre ells, la llibertat no pot ser meua sinó de tots. Una llibertat que no serveixi per unir els homes en un tot harmònic no és l'autèntica llibertat. També en el camí de la llibertat el lema "en kai pan" era central. La llibertat era, doncs, quelcom eminentment col·lectiu, patrimoni de tota la humanitat i de tot el poble, no de la meua profunda i incorruptible subjectivitat o consciència moral.

La llibertat era en definitiva el que trencava l'escissió social, el que feia d'un conjunt d'individus un poble, una comunitat, un tot. La llibertat era també el que reconciliava l'home amb el que el rodejava -en darrer terme, per a Hòlderlin, la natura-. Sense seguir estrictament al seu amic, Hegel va compartir aquest concepte de llibertat i el va desenvolupar més enllà.

(3) Per a Hegel, doncs, la llibertat no era només un factor intern i subjectiu -de la convicció de l'individu, del seu cor- sinó sobretot un factor extern i objectiu. La llibertat implica saber-se lliure no com a mera potencialitat -en si- sinó reconèixer-se com a lliure en les pròpies accions i en allò concret. La llibertat no és patrimoni de la figura de l'esperit anomenada "ànima bella" - que era incapaç de reconèixer-se en allò concret, en el món, i romanien en un etern somniar o un desesperar de la realitat-. Per a Hegel hi ha una llibertat superior a la de la moralitat (la convicció interior, la consciència moral, la responsabilitat o la intenció), és la que correspon a l'eticitat -que es reconeix en les pròpies obres objectives i institucionalitzades-. La primera només és lliure tancada sobre si mateixa, la segona és lliure també -sense negar l'ante

rrior- en allò altre que és exteriorització de si mateixa -és a dir, en el dret, la llei, l'estat-.

Per a Hegel, en allò altre, en l'exteriorització, també s'expressa la llibertat del subjecte, ja que això altre és l'exteriorització, l'obra i creació de l'espontaneïtat autònoma d'aquell subjecte. Llavors Hegel afegeix la condició i la necessitat que el subjecte s'ha de reconèixer en allà altre, s'hi ha de reconciliar i saber-se en ell com a lliure. També en la seva exteriorització l'esperit ha de ser ell mateix i ha de ser lliure, s'hi ha de reconèixer com a tal.

Hem arribat d'aquesta manera a una altra definició -d'amplíssimes conseqüències com veurem- de llibertat: estar prop de si -bei sich-, ser un mateix en allò altre i en l'altre. Amb aquesta definició -que anirem desenvolupant pot veure més clarament el queja havíem insinuat i entrevist a la definició de llibertat com autonomia absoluta. La llibertat esdevé llavors, no l'absència de llei o de norma de comportament i acció sinó l'autoimposició d'una norma o llei, que malgrat semblar ser quelcom exterior i constrenyidor del subjecte, és en realitat l'exteriorització del propi ser. I per tant, continua tenint la seva base només en si mateix, en la pròpia espontaneïtat, de la qual és falla aquella exteriorització.

El subjecte s'ha d'autoimposar la pròpia exteriorització, doncs, i per a fer-ho cal que s'hi reconegui i reconciliï. El subjecte s'ha d'autoimposar el que és l'exteriorització racional i autèntica que expressa el seu propi ser. El subjecte, en un primer moment, posa enfora la seva obra i, en un segon moment, s'hi ha de reconciliar com a una autoposició. D'aquesta manera obeeix la pròpia llei; continua sent cert que és lliure perquè s'obeeix a si mateix i roman en si mateix¹, malgrat que la seva llibertat s'expliciti en una norma i una norma objectiva. És clar que hom no és lliure quan actua sense cap norma, màxima o llei, o quan actua vulnerant les lleis objectives i ètiques.

Per a Hegel, és necessari el moment de l'exteriorització que fa passar a l'existència concreta allò que abans era un mer abstracte, però aquest pas és sempre tràgic perquè no hi ha immediatament el reconeixement. El subjecte o l'esperit ha sortit de si per realitzar-se i, en veure's "fora de si", no es reco-

eix. Quan intenta reconèixer-se en l'exterior -que encara no sap que és obra seva- pot fans i, tot agafar allò particular, que té necessàriament tota exteriorització, com el seu propi ser. Llavors no tan sois no s'autoconeix sinó que està "alienar" (en sentit fort) de si. Ha perdut la seva consciència de si com "universal i es fetitxita -fent servir el terme de Marx- en el que és una mera exteriorització particular i limitada de si. Creu que és només allò particular empíric en lloc de la font lliure de tota particularitat i exteriorització.

Hegel pensa que aquest és un moment necessari, però que cal superar'. La superació i "autèntica consciència de la llibertat només ve quan es reconeix en l'alteritat particular com a subjecte espontani, lliure i universal. Això és el que significa estar prop de si en allò altre. Llavors el subjecte en si universal no ha hagut de deixar de reconèixer-se com a tal subjecte universal, quan es reconeix en "obra col·lectiva -necessàriament- particular. Llavors hom assoleix l'autoconsciència per a si i hom és lliure en i per a si.

Hem arribat ja a la definició de llibertat que presideix la filosofia de la història de Hegel. El subjecte individual lliure en la història ha de ser un subjecte, que es reconcilia amb les lleis ètiques objectives -que constitueixen l'esperit objectiu- del seu poble i estat. Aquestes lleis no són altra cosa que l'exteriorització objectiva d'un moment principi de l'esperit universal en el

1. En l'apartat 5, parlarem molt d'un tipus d'exteriorització particular i que només en si és espiritual i universal: les passions humanes, tot el que anomenem "animalitat" humana. Per a Hegel, és clar que estar dominat per una passió no és ser autònom, lliure o espontani sinó -al contrari- és estar dominat per una afecció, ser passiu respecte a alguna cosa -cal tenir en compte el sentit etimològic de "passió"- . Llavors el subjecte humà és passiu, dependent, està en l'alteritat merament particular. Llavors "home és com un animal i està mancat de l'autèntica llibertat espiritual. Quan una passió o els instints dominen "home es produeix l'alienació, hom viu en la particularitat i només per la particularitat. L'home ha de superar, doncs, aquesta submissió a les passions i la pròpia animalitat.

Però també -en l'apartat 6- veiem que l'animalitat -aquest moment humà de dependència- és feta servir per l'esperit universal en la seva realització. Les passions particulars seran el mitjà pel qual l'esperit realitzarà el seu fi i conduirà Nome per la dura educació històrica a la reconciliació. Llavors, toca determinació -tot el que és exteriorització i sembla dependència, afecció, estar en allò altre, etc- és posada ja per l'esperit com un moment de si mateix, de la seva llibertat [Enz. §§112, 160, 161, 240]. D'aquesta manera el que Fichte anomenava no-jo i que era allò altre del subjecte o jo lliure, és en Hegel una determinació i un moment del subjecte lliure i de la seva llibertat. Allò altre, el moment de l'exteriorització i de la pèrdua de si, és un moment -dialèctic- del subjecte i de la seva espontaneïtat lliure. Els individus trobaran en la superació d'aquesta submissió i en l'abnegació vers l'esperit universal la seva reconciliació i llibertat autèntica.

1. V.G.1151147.

seu desenvolupament històric. Per això, no és lliure el subjecte individual que actua d'una manera caòtica-o irracional -dominat per les seves passions particulars o instints animals-, sinó l'individu que fa seva la llibertat objectivament expressada en la vida ètica del seu poble, se la imposa i està en aquesta vida ètica prop de si mateix. S'hi reconeix i, per tant, en ella i gràcies a ella és lliure.

Com veiem aquí ja s'ha trencat l'analogia entre Kant i Hegel. Aquest darrer ha passat del camp abstracte i individual de la moralitat kantiana -malgrat els seus esforços d'universalització- al camp concret de l'ètica objectivament realitzada en un poble i un estat. De totes formes, ens sembla que la distinció entre Kant i Hegel no és però tant clara, si hom pensa en escrits kantians, breus però importants (per exemple: *Idea d'una història universal en sentit cosmopolita* o sobre *La pau perpètua*). En certa mesura, Kant sembla anticipar-hi Hegel i transcendir la definició de llibertat pràctica (de la segona crítica i de la metafísica dels costums)¹. Deixem però aquest tema alhora que constatem que per a Hegel -com en certa mesura per a Kant- la justícia i la llibertat tenen en comú el saber-se lliure en l'acte d'autoimposarse² l'universal o universalment reconegut com a vàlid -en les lleis objectivament existents, per exemple-.

Hegel en el moment de parlar de la llibertat en el camp de la filosofia de la història es nega a limitar-se al camp dels individus aïllats i els seus problemes particulars. Es nega a moure's en el camp de la particularitat i busca fer-ho -en canvi- en el camp de la universalitat, d'allò objectivament comú als homes i pobles. No oblidem que si en un primer moment és legítima la negació absoluta i el posar-se absolutament com a jutge de tot -la llibertat negativa-, aquest moment només és vàlid i supera el fanatisme destructor (deis àrabs o els iconoclastes, per exemple) si gràcies a aquest posar la pròpia subjectivitat com a jutge absolut hom descobreix i es reconcilia -s'autoimposa- amb l'universal i objectiu. Romandre en la negació absoluta o en la pròpia particularitat -diu Hegel- és el mal.

1. Veure el nostre treball: *Anàlisi i contraposició de la filosofia de la història de Kerder i Kant*.

2. Autoimposició seria la traducció que propondríem al terme alemany *Selbstüberwindung*.

Així Púnica possibilitat de realització de l'autèntica llibertat és destat, és el dret, són les lleis universals i objectives que un poble es dona i per les quals regeix la seva vida ètica¹. Per això, hom pot comprendre la famosa afirmació de Heyl que destat és Púnica realització positiva i l'única satisfacció de la llibertat. L'estat és la forma històrica específica en què la llibertat adquireix existència objectiva³. És on la llibertat es fa explícita en forma d'una llei o sistema de lleis promulgat i reconegut pels individus i pobles que se l'han donat com l'expressió més autèntica del propi ser.

(4) Evidentment, Hegel pensa que aquesta llei objectiva ha de ser legitimada sempre de nou pel reconeixement dels individus i el poble sencer. L'individu sempre té la possibilitat de fer abstracció de tot, de tancar-se sobre si mateix, i des d'aquesta posició absoluta judicar o preguntar-se si troba dintre de si el mateix principi que governa "les lleis objectives. Quan no és així, els individus es distancien de la mera llei objectiva -com Antigona- perquè el seu esperit ja no és aquell, sinó un de superior que vol i ha de passar a l'existència. Quan això s'esdevé, les velles lleis, la vella constitució, la vella vida ètica, perd tot el seu poder i cau estrepitosament, pensa Hegel, essent substituïda per una nova constitució i una nova vida ètica.

Com veiem, el principi de l'autonomia del subjecte lliure no es nega mai. Tota llei objectiva ha de poder ser jutjada sempre per i des de l'espontaneïtat més íntima dels subjectes i els pobles. Només si aquests troben realitzada en aquella llei objectiva el seu impuls més íntim, es pot produir la reconciliació i

1. Tant Hobbes com Rousseau són antecedents d'aquesta postura. El primer, perquè la so-

zada que reglamenta les relacions entre els homes -només sorgeix amb la formació del Leviatán polític i amb l'entronització d'un monarca totpoderós. El segon, perquè va exigir l'alienació total de tots els drets de cada un dels ciutadans a tota la comunitat, llavors la llei; la llibertat legislada, reconeguda i protegida, depèn del "sobirà" -que implica una institucionalització objectiva i ètica en termes de Hegel- i no dels homes aïllats. En tots dos casos, doncs, -salvant els matisos, que ara no ens interessen- la llibertat defensada i proposada com la "millor" o la "ideal" no és la que es podria donar en un hipotètic estat de natura, sinó la que es dona efectivament en un estat civil institucionalitzat en forma d'estat. Hegel no faria sinó radicalitzar i dur a l'extrem la idea que no hi ha llibertat objectiva si no és garantida per unes lleis i una organització estatal. La idea: que la pretesa llibertat -subjectiva o lliure albir-, que intenta oposar-se a la llibertat -objectiva-, és un estat inferior que cal superar.

2. V.G. 111-21142-3.

3. V.G. 115/147.

L'autoimposició, sinó els subjectes s'aparten i s'enfronten a la llei esdevinguda exterior i impotent fins que aquesta cau¹. La reconciliació i autoimposició de l'eticitat objectiva només és possible si hi ha llibertat subjectiva -és a dir, una subjectivitat que reflexivament se sap autònoma i capaç d'independència radical-. És a dir, que el concepte de llibertat com autonomia continua sent cert i innegable, ja que només aquell que és autònom i que té en si la força d'aïllar-se de tot, pot autoimposar-se abnegadament -però amb espontaneïtat i independència- l'eticitat col·lectiva.

Només a partir de l'existència d'una consciència de la infinitud de la pròpia subjectivitat, espontaneïtat i autonomia, hom pot, des de si, reconciliar-se amb el que se li presenta com la pròpia exteriorització objectiva. Els individus són lliures només quan, des de la negació absoluta i el tancament sobre si en la pròpia autonomia, reconeixen que allò substancial i universal és necessari i racional, quan el reconeixen com la pròpia llei i la substància del propi ser^a. Hom és lliure només quan reconeix com el propi ser l'exteriorització universal i objectiva, i en ella s'hi troba com en si mateix.

Així, en la mesura en què l'estat constitueix una comunitat d'existència on els individus es reconeixen, l'oposició entre llibertat i necessitat desapareix

1. Quelcom similar es produeix a Grècia on precisament en aparèixer la consciència moral i la reflexió en els individus, aquests s'aparten de l'antiga bella eticitat i aquesta cau pel seu propi pes. La individualitat naixent no se sent reconeguda ja en aquella vida ètica objectiva, en la polis i les seves institucions, i no els ofereix el suport espontani que fins llavors els atorgava.
2. A Orient pròpiament no hi ha llibertat en el sentit fort del terme i ningú -ni tan sola el monarca- és lliure. La identitat substancial, immediata i abstracta, entre universal i particular impedeix que hi hagi un acte autèntic d'autoimposició de les normes ètiques universals des d'una posició absoluta del subjecte. Això és degut al fet que el subjecte individual no està encara constituït com a tal, no s'ha esquinçat encara del tot substancial, és incapaç encara d'autonomia i d'espontaneïtat pròpia.

Quelcom similar s'esdevé a Grècia. La individualitat ja existeix, però la seva harmonia amb la universalitat és encara immediata. La "bella llibertat", es basava precisament en l'absència de ruptura -no en la seva superació- de la llibertat subjectiva de l'individu i la llibertat substancial i objectiva del tot de la polis [WG. 603/455]. La individualitat encara no ha passat per la negativitat del seu esquinçament total, roman encara un vincle o cordó umbilical amb la universalitat. Això és el que fa aquell moment tan bell, però alhora és la causa de la seva infravaloració davant de la reconciliació -ara si autèntica i plenament espiritual- que sorgirà del cristianisme. L'autèntica llibertat només comença a poder edificar-se amb l'aparició de la individualitat, de la personalitat, de la consciència moral, en la consciència que la personalitat té un valor infinit [E.G.Ph. 225/191].

3. V.G. 1151147.

reix i, llavors, la voluntat subjectiva particular s'autoimposa les lleis universals, la necessitat de la totalitat ètica o estatal¹. No hem d'oblidar que hom és lliure només quan posa també la llibertat d'altri i quan és reconegut també com a lliure. Si quan s'està prop de si en allò altre que és l'exteriorització objectiva de si, hom és lliure; i la constitució, l'estat o la vida ètica són alhora exteriorització dels pobles i individus (també, l'exteriorització de l'esperit, que ja ho constitueix en si tot); llavors, hom es lliure quan es reconcilia amb el seu estat, les seves lleis i la seva eticitat.

En definitiva, la pròpia llibertat no té sentit si no s'inciu en la totalitat de les llibertats, si no és compatible amb la necessitat universal. La llibertat no pot ser una mera particularitat, sinó que és sempre una realitat universal, una realitat universal objectivament realitzada. Llavors i només llavors, som al regne de la veritable eticitat i de la veritable llibertat. Només llavors no hi ha tampoc distància entre el deure i el voler individual², ja que la pròpia llibertat només es realitza esdevenint un moment de la llibertat universal i al servei d'aquella universalitat -que això és el deure-. La voluntat individual ha de voler només -diu Hegel- les determinacions universals, les determinacions que existeixen en la voluntat universal. I com que amb aquestes determinacions s'estableix el dret racional i la veritable i justa constitució estatal, la voluntat lliure ha de voler només el dret racional i les lleis de l'estat.

(5) El que acabem de dir ha estat sempre denigrat a Hegel i sovint ha estat mal interpretat. Sobre afirmacions com aquestes s'ha edificat la llegenda negra de Hegel. Abans ja hem explicat, que tota aquesta identificació amb

1. E.G.Ph.234/201.
2. Hegel critica [Ph.R. 18-20/17-19] a Fries i els romàntics que volen fer del sentiment, el cor o l'apassionament la base de la He; i que, en definitiva, volen basar la llibertat objectiva recollida per les lleis universals en el lliure albir dels individus. La crítica conclou que, com l'ànima bella de la *Fenomenologia*, el món real i empíric i les lleis objectives són sentides aleshores no com l'alliberament propi i universal, sinó com una cadena, com una obligació exterior que coarta la vida i el vol del sentiment particular dels ciutadans. Hölderlin al seu *Hiperió* expressa molt bé aquest sentiment que fa que l'estat en lloc de ser el cel dels honors esdevingui el seu infern i que segons Hegel es pot qualificar "d'odi a la llei". Hegel eia diu "aquest sentiment que es reserva el caprici [das Belieben vorbehalten *de*], aquesta consciència que fa consistir el dret en la convicció subjectiva. Sentirà la forma del dret com un *deure*, com una *llei*, com una *lletra morta* i *freda*, una *cadena*, no s'hi reconeixerà a si mateixa, no hi serà lliure, perquè la llei és la raó de la cosa i no permet al sentiment tancar-se en la pròpia particularitat" [id. 20/19].

l'estat i les seves lleis racionals -Hegel sempre posa la condició de la seva racionalitat- ha de ser sempre reafirmada per l'autonomia i la valoració dels individus des de la seva possibilitat d'abstracció i negació absoluta. La universalitat ha de ser, per tant, sempre reafirmada per la individualitat i només quan hi ha aquesta confirmació i aquesta autopoiesi -i sempre des d'ella- hi ha autèntica llibertat.

Tampoc no s'ha de malinterpretar això des de la posició contrària, com una porta oberta al llibertinatge o a les posicions individualistes o irracionalistes -del tot alienes a Hegel-. Com diu molt adequadament Valls¹ la llibertat en Hegel mai no és atribuïda a un agent individual i respecte d'un bé particular, sinó que només és propietat de l'acció universal i totalitzadora en tant que tal. El concepte de llibertat que Kant aplica només al subjecte humà individual i concret, el subjecte moral, Hegel també l'aplica a l'esperit universal, a la idea -per això, parlem de definició ontològica-. Seguint a Herder i a Fichte, l'esperit és subjecte lliure, el que vol dir que només fa referència a si mateix i que té en si l'origen de tot moviment o impuls. Hegel parteix d'un concepte de llibertat que podríem qualificar d'ontològic³, ja que és en primer lloc la definició de la substància. Hegel la defineix -més enllà d'Espinoza- com a subjecte, com a subjecte lliure. La llibertat és la primordial i essencial característica del subjecte i de l'esperit. Només en un segon moment la llibertat és

quelcom que es pot predicar dels individus, de les parts i no del tot. Per això, el que Hegel afirma de la llibertat en la història universal pot ser considerat com un moment concret de la definició global i ontològica⁴.

1. *Del yo al nosotros*, pl. 162. 2. Per exemple, quan diu que hem conegut la idea "en la seva determinació com a llibertat que se sap i que es vol a si mateixa i no té cap altre fi que si mateixa" [V.G. 124/157]. És clar que Hegel pensa com a principal contingut de la idea absoluta la llibertat com autonomia, independència i autosubstancialitat. Evidentment, en aquest punt Hegel està molt influït per la definició de substància a l'*Ètica* d'Espinoza com a *causa sui*.
3. D'acord amb Marcuse *Razón y revolución*. Veure també Flórez, *La dialèctica de la història en Hegel*, 248-9.
4. Per això, considerem una visió excessivament simplista i simplificadora del pensament hegelianista els intents de limitar la interpretació de la seva teoria de la llibertat. Aquesta no és només una resposta als plantejaments liberals de la seva època, com fa per exemple Richard Dien Winfield "Freedom as interaction: Hegel's resolution to the dilemma of liberal theory".

Això ens porta a la consideració que en Hegel només és lliure -en definitiva- el tot, mentre que els individus o particularitats només mereixen aquest qualificatiu en tant que s'identifiquen i harmonitzen amb el tot. Com diu Hegel molt clarament, la llibertat només pot existir quan hom sap que l'individualitat està present positivament en la divinitat i en l'universal, quan la subjectivitat es contempla en el ser mateix de la divinitat o universalitat¹. Només s'és lliure, doncs, quan hom es condueix vers l'esperit universal -i la necessitat que d'ell es desprèn- com vers l'essència pròpia². Només quan hom es reconeix en la llei perquè sap que aquesta és la raó -necessitat racional i universal- de la cosa³, s'assoleix l'autèntica llibertat.

En definitiva, la llibertat només és possible en un individu particular quan reconeix la necessitat substancial i universal com el propi ser; quan sap que aquesta necessitat el constitueix i, llavors, es posa espontàniament al seu servei, identificant-la amb la pròpia llibertat i espontaneïtat.

(6) Per a Hegel, només el saber pot reconciliar universalitat i particularitat, estat i individu. La reconciliació que fa possible la llibertat es basa en que hom *se sap, es coneix o reconeix* com a contingut per allò universal, de tal manera que el propi ser no és en si particular sinó, al contrari, universal. El subjecte individual o particular necessita, per tant, del pensament i del saber per descobrir i adquirir consciència del propi ser universal i emancipar-se així de les particularitats que sovint el confonen: instints, desitjos, passions, capricis, el lliure albir. Mentre hom deixa subsistir en si mateix quelcom particular i animal no existeix com a universal⁴ i, per tant, no pot accedir a la llibertat.

La condició mateixa de l'alliberament del subjecte passa per la limitació i eliminació de tot moment o component particular i animal⁵. Només la universalitat fa lliures -podem parodiar- encara que el seu cost sigui la

1. V.G. 127-8/162.
2. WG.8811660.
3. Ph.R. Prefaci, pl. 20/19. 4. E.G.Ph.2341201. 5. V.G.118/150.

relativització de tot allò animal i, tal vegada, de tot allò particular; millor dit: al preu de la superació -que és conservació però a un nivell superior- d'allò particular en la singularitat que és la unió harmònica d'allò particular i allò universal.

La limitació de la particularitat passa, d'altra banda, pel reconeixement del que és universal que hom es reconegui això universal. Aquest fet implica la necessitat d'un procés de coneixement, que és autoconeixement. La llibertat té com a determinació fonamental i condició de possibilitat que l'esperit es pensi a si mateix¹. L'individu ha de tenir en la seva particularitat el saber de si mateix com a universal i el seu ser, per tant, ha de consistir en aquesta mateixa universalitat. El seu ser és, en definitiva, la seva universalitat i la universalitat del seu ser. Només quan hom es coneix -se sap- com a universal, hom es coneix com a lliure².

Així la reconciliació, que és la base de la llibertat i l'alliberament, té la seva base en un procés de coneixement. Només per mitjà del pensament el saber la universalitat perd la seva "estranyesa" i la reconeixem com a nostra, com a nosaltres mateixos. D'aquesta manera només som universals en tant que pensem i, per tant, només per mitjà del pensament som lliures. Quan pensem ens deslliurem dels nostres instints animals i, fins i tot, de les nostres particularitats. Només llavors no depenem de cap altra cosa, de cap cosa externa. Només llavors es realitza la nostra autonomia, és efectiva la nostra espontaneïtat racional i podem assolir la reconciliació que ens du a la llibertat. Només llavors actuem exclusivament en funció del que és racional i universal -que som nosaltres mateixos i que és d'on brolla la nostra espontaneïtat-. Per a Hegel, el decisiu per a l'alliberament d'un individu o per a valorar la llibertat no són les circumstàncies exteriors -la mera "empíria"-, sinó exclusivament la interioritat espiritual -allò "lògic"-

Si llibertat vol dir -almenys en un primer moment- actuar autònomament, segons el propi ser i sense ser afectat passivament per res d'exterior, llavors la universalitat, que ja en si constitueix l'individu, no és res extern o

1. E.G.Ph.233/200.
2. E.G.Ph.234/2 01.
3. WG.738/556.

afegit passivament sobre ell. Al contrari, és la seva pròpia essència, el seu propi ser. Hegel expressa molt bé això quan diu: "l'home és voluntat i només és lliure en tant que vol el que la seva voluntat és"¹. I la seva voluntat és -podem afegir- essencialment universal.

Hegel afirma que la voluntat és en la seva puresa tan universal com el pensament. Per tant l'individu només pot ser lliure identificant la seva llibertat amb allò objectiu, amb la llibertat de la universalitat. Per a Hegel en gran part el problema de la llibertat és un problema de coneixement, de reconeixement, de reconciliar-se mitjançant el saber del propi ser amb allò universal que el constitueix -és a dir, amb si mateix-.

Llavors la llibertat que abans només era en si, ja que l'individu particular desconeixia el seu propi ser, passa a ser per a si. Així comprenem que Hegel digui que aquell que no sap que és lliure no ho és. O que digui també que la llibertat només és en l'estat, en el dret, en l'universal objectiu. Només si hom se sap constituït per l'universal pot identificar la seva llibertat amb l'espontaneïtat lliure de l'universal i així, sabent-se lliure en l'universal, és lliure. Llavors la seva acció és la de l'universal i el món o la història són el regne de la llibertat.

És per aquest motiu que Hegel afirma que només els sers pensants són lliures. Pel pensament l'individu pot aprehendre's en la seva particularitat com a un ser universal en si capaç de renunciar a tota particularitat i de ser, per tant, infinit universal en si. L'abnegació que fonamenta la llibertat parteix del pensar, del saber. En definitiva, en el pensar hi ha la llibertat, ja que el pensar és l'activitat d'allò universal³. Només pel pensament allò objectiu -l'esperit objectiu- es fa saber i, per tant, absolut -esperit absolut-.

(7) D'altra banda, el saber de l'universal és el que permet distingir entre l'autèntica llibertat, la llibertat positiva i els moments mancats de la llibertat. Només la llibertat positiva té per principi la comprensió i el saber de la vo

1. WG.921/689.
2. V.G.1751221.
3. Enz. §23.

luntat universal¹. La llibertat autèntica és la llibertat conscient. Només és lliure aquell que en té consciència, que ho sap -com afirma més d'una vegada Hegel- ja que Púnica realitat efectiva i en acte és el ser per a si, el ser conscient, autoconscient.

La llibertat positiva és quelcom molt semblant al que Bobbio anomena "llibertat democràtica" i mai no és el que defineix com a "llibertat lliberal". No és -com aquesta darrera- l'absència de limitacions o l'absència de norma, ni tampoc el predomini de la voluntat individual i particular que es limita a actuar al seu aire. Tampoc no és un àmbit reservat, ?rivat i "lliure" on hom es pugui passejar [*worin er sich ergehen kÓnne*]. La llibertat positiva s'autoimposa una norma universal, vàlida en tot moment i, alhora, una norma que no sigui merament formal (com acusa Hegel sempre a Kant) sinó concreta, amb contingut objectiu.

La llibertat positiva s'autoimposa el contingut de la universalitat objectiva present a cada moment. En ella la voluntat és la '*particularitat* reflectida en si [*in sich*] mateixa i per mitjà d'això reconduïda a la *universalitat*; -la *individualitat*²-. Com diu Hegel comentant aquest paràgraf "la llibertat és voler quelcom determinat, però en aquesta determinació romandre amb si [*bei sich*] i retornar novament a l'universal"⁴. En definitiva, la veritable llibertat no ha de traïr l'universal en determinar-lo i concretar-lo en una individualitat. Però això, tampoc no implica que hagi de renunciar a la concreció, que és un moment necessari de l'autèntica llibertat, ans ha de cercar un singular que sigui autèntica unió i reconciliació de particular i universal.

La llibertat positiva és, doncs, la unió que concilia l'universal i divi (el qual té sempre el seu dret absolut) i la sub bectivitat particular finita. Ella concilia el principi de la llibertat substancial, que és la raó existent en si i desplegada en l'estat, i el principi de la llibertat subjectiva. La primera és la llibertat feta hàbit i costum, és la perfecta adequació i obediència dels indivi-

us respecte a les lleis objectives, una obediència que cau -i conté per tant una mancanca- en la immediatesa, la inconsciència i la naturalitat. Aquest tipus de llibertat està perfectament representada pel món oriental.

La segona -la llibertat subjectiva- parteix de l'element de la voluntat i la intel·ligència personal. Hom pot negar la realitat com a imposició exterior i assolir un dret independent i absolut. En la història universal hom pot trobar perfectament realitzada com a moment independent aquest tipus de llibertat en certs moments del món romà i en el comengament del món germànic.

La llibertat positiva és el resultat dialèctic de les altres dues, a les quals conté com a moments. Pensem que és clara la definició de la llibertat substancial, però potser cal contraposar la llibertat subjectiva i la llibertat positiva o objectiva, per comprendre la superioritat especulativa -segons Hegel' aquesta darrera sobre la primera.

La llibertat subjectiva és:

- el lliure albir particular.
- "és l'impuls de l'home contra els destins exteriors⁵."
- abstracta, mancada de concreció, de determinacions racionals i universals, de determinacions ètiques o jurídiques.
- particular. Respon al caràcter de l'individu i el seu contingut lliure donat per aquest.
- impotent. Depèn exclusivament per a la seva efectuació de la voluntat contingent de l'individu o, fins i tot, de circumstàncies fortuïtes o externes -una casualitat o el dependre del poder exterior aliè a l'esperit universal-.
- les diverses llibertats subjectives s'oposen entre si. Les llibertats particulars de diversos individus s'enfronten i es redueixen mútuament. Aquí és cert el pensament que la llibertat de l'un va en contra de la d'altri, que l'aplicació de l'una significa la disminució de l'altra.
- contingent. No té al seu favor la necessitat de l'esperit o de la idea -la "lògica"- sinó que només es recolga en "l'empíria" accidental i que no va més enllà de si mateixa i desapareix per si mateixa.

1. V.G. 144/182.

2. V.G. 1111/1423.

Ph.R. §7.

4. Ph.R. §7 Zusatz. 5.

V.G. 243-4/303.

1. V.G. 263 (afegits del semestre d'hivern de 1826/27, a la plana 83).

La llibertat objectiva és:

- està plasmada en la institucionalització objectiva i en la vida ètica dels pobles.
- respon a la interiorització i assumpció d'un mare ètic i jurídic.
- concreta. Mostra les seves determinacions objectives, racionals, públiques i universals.
- universal. Respon al principi de l'esperit del poble que representa un moment de l'esperit universal.
- poderosa. Té en ella mateixa el poder del seu compliment. No depèn dels individus o de les circumstàncies externes. És el que necessàriament s'ha de fer, perquè representa l'exteriorització del manament "lògic" de l'esperit universal.
- no implica l'oposició de les llibertats individuals ans totes elles es reconcilien i s'harmonitzen en ella. Harmonitza i uneix a tots els individus i les seves llibertats en un tot ètic. A aquest tot les llibertats de cada un es potencien i la realització de la llibertat de l'un implica la realització de la d'altri.
- real-efectiva. És una realitat objectiva substantiva i no casual o accidental.

2.1. La història de la llibertat

Com hem dit, la història universal és el procés de realització de la llibertat¹. Per a Hegel, la història és el desenvolupament dels diversos moments de la llibertat, fins ^{culminar} amb el concepte que hem exposat. Aquest procés de realització és paral·lel amb el procés d'autoconeixement i de saber la pròpia condició de ser lliure. En d'altres capítols ja hem assenyalat que el primer lloc de la reconciliació i on s'expressa aquest saber de la llibertat és la religió² -esperit absolut-, el qual adquirirà -més endavant- la seva formulació plenament especulativa en la filosofia. Mitjançant l'esperit absolut hom pot accedir al veritable autoconeixement i autoconsciència, així hom es reconeix com a constituït ja en si pel contingut universal que s'expressa en l'esperit

1. Ramiro Flórez ha dedicat el seu article "La historia como realización de la libertad en Hegel" a aquesta qüestió.

2. Enz, §552 nota. "l'autoconsciència té la certesa de si mateixa en aquest contingut [de la religió] i en ell és lliure".

objectiu i en l'esperit absolut. Llavors hom es reconcilia amb aquest contingut -que és el propi- i hom està en si mateix en totes les accions de l'esperit universal. Aleshores hom és lliure, com ho és l'esperit universal que el constitueix i l'anima.

També hem vist com la llibertat es realitza només en el camp objectiu d'una vida ètica i d'un estat -esperit objectiu- i, respecte l'estat o esperit objectiu, podem dir quelcom molt similar al que hem dit de l'esperit absolut. "La presència viva de l'estat en els individus és el que ha estat anomenat *eticitat*. L'estat, les seves lleis, les seves institucions, eis hi pertanyen ... La història d'aquest estat, les seves accions i les accions dels seus avantpassats, els hi pertanyen; [els individus] viuen en el seu record i elles els han fet el que són. Tot això constitueix la seva propietat, per la qual són alhora posseïts, ja que conforma la seva substància, el seu ser. N'està plena la representació que es fan de si mateixos, i la seva voluntat consisteix en voler aquestes lleis i aquesta pàtria.... Aquesta comunitat espiritual és un *ser*, *l'esperit* d'un poble. En ser espiritual, totes les seves determinacions unides en una entitat simple que ha de ser fixada com un poder, un ser"¹ (els subratllats, com sempre dintre de les cometes, són de Hegel).

Aquesta és la noció que té Hegel d'eticitat i en definitiva d'estat -l'autèntic estat és una comunitat ètica. Ens interessa remarcar aquí la relació dels individus vers l'estat, la relació és de "pertanyer a", d'identificació. La relació vers un universal que preexisteix i que supera i embolcalla en tot a l'individu. Herder deia de la família el mateix que diu Hegel de l'estat: l'individu hi neix -per això un poble és abans que tot una nació (comunitat de naixement)-, en ell s'hi forma, d'ell ho rep tot; com pot, llavors, no estimar-lo? En paraules de Hegel, com pot no identificar-se, no reconciliar-se, amb ell? La filosofia política de Hegel i tota la filosofia de l'esperit va destinada en gran part a reconciliar els individus amb el tot -es digui, estat, esperit universal o història-.

L'esperit universal, l'esperit del poble, la universalitat, constitueix ja en si l'individu, la particularitat. Això universal és el que constitueix per a Hegel l'element objectiu de tot individu. "Ningú no es retarda [del seu temps] i en

1. V.G.1221155-6.

cara menys l'avanga. Aquest ser espiritual és el seu, ell n'és un representant; d'ell procedeix i en ell roman. Això és el que constitueix l'objectivitat d'aquells [individus]; la resta és purament formal"¹.

Hem vist com en el tema de la llibertat convergeixen la majoria dels aspectes-i-tenles de la història universal, per això la concepció de la llibertat és també un dels factors essencials per comprendre el que hem anomenat "lògica" del desenvolupament de la història universal. Hegel afirma sempre² que el contingut de la història universal és el desenvolupament de la llibertat. Nosaltres sense negar en absolut aquesta afirmació hem intentat mostrar que la història universal és quelcom més o, encara millor, que el desenvolupament de la llibertat és un procés tan complex que agafa de fet tots els elements de la filosofia de l'esperit de Hegel. Ara, però, tractarem de donar una visió resumida de la història universal a partir del desenvolupament de la llibertat.

La prehistòria és una etapa -que com hem dit- Hegel no inclou dintre de la història universal; no obstant això, es veu obligat a parlar-ne per justificar-ne la marginació. La prehistòria és per a Hegel aquella etapa en que la humanitat no ha arribat a assolir una institucionalització de tipus estatal. Degut a això, en aquesta època no hi ha llibertat pròpiament dita però, fins i tot, podem dir que aquesta no s'hi realitza en cap grau. Els homes i el pobles es mouen pel lliure arbitri, per l'autoritat arbitrària o per relacions purament animals.

1) A Orient ja apareix l'estat i comen a doncs la història. Apareix per tant un primer moment de la llibertat -si bé encara mancat-, Hegel l'anomena com "llibertat substancial"³. La universalitat predomina absolutament i d'una manera immediata i encara natural, per tant no deixa lloc per a la particularitat o l'acció autònoma dels individus -mancats d'autèntica subsistència i autonomia. No hi ha llibertat subjectiva, doncs, i per tant tampoc llibertat objectiva. La personalitat individual així com la llibertat subjectiva

1. V.G. 122-3/156.

2. V.G. 155/197 (per exemple).

3. WG. 249/309. Hegel afirma que en el món oriental hi ha vida estatal on es desenvolupa la llibertat substancial o racional però no encara la llibertat subjectiva.

no han arribat a constituir-se i, per tant, esdevenen una mera perllongació de la universalitat. El món oriental no en permet la separació¹, el tot social és una sola massa compacta i monolítica. El resultat és que les lleis adopten la forma de costums inqüestionables i naturals que els individus no poden ni arriben a pensar en defugir².

2) Grècia és un moment afortunat però en certa mesura extem al desenvolupament dialèctic de la llibertat en la història universal³. A Grècia hi ha encara la unitat entre allò substancial i allò subjectiu, allò universal i allò particular. Aquesta unió és, fins i tot, encara inconscient; és una unió equilibrada però inestable entre els dos moments. Aquests han començat a dividir-se i a tenir una vida pròpia, no obstant això, són encara immediatament solidaris. La "bella llibertat" es basava en l'absència de ruptura entre llibertat substancial i llibertat subjectiva⁴.

Grècia és el moment bell -per a Hegel- en què comenta la diferenciació d'universalitat i particularitat, però que on encara no s'han trencat els vincles. Espontàniament els individus es reintegren o es mantenen dintre de la unitat. Aquí la bella llibertat ètica consisteix en què la individualitat ja naixent té espontàniament un fi universal⁵. Grècia és per tant un moment afortunat d'equilibri entre dos moments unilaterals, malauradament -i aquí està la seva mancança per a Hegel-, no és un equilibri mediat i resultat d'una reconciliació dialèctica, sinó l'instant en què quan comencen a aparèixer els dos moments de l'escissió, cap dels dos no té prou força com per imposar-se sobre l'altre. Aquest és el seu "afortunat" equilibri, que ho és de partida i no de resultat, que per un instant separà el punt en què un pol s'imposava sobre l'altre -Orient- i el punt en què tots dos pols són ja irreconciliables del tot⁶ -Roma-. Grècia, doncs, no és encara l'època que supera el pol individual i l'universal en una nova síntesi o afirmació superior, però sí que és el moment que expresa el millor de tots dos i cap del seus defectes.

1. V.G. 243-41303.

2. V.G. 175-61221.

3. Veure els nostres articles: "La periodización hegeliana de la historia, vértice del conflicto interno del pensamiento hegeliano" i "Mite grec versus cristianisme a Hegel".

4. WG. 603/455. 5.

V.G.2491310.

6. Llavors, en mig del desfermament de la subjectivitat la universalitat deixa d'existir com a tal i és instrumentalitzada per una subjectivitat particular més -la de l'emperador-.

3) La fi de Grècia i el món romà venen marcats pel trencament d'aquell equilibri, que, en definitiva, ve donat per la necessitat de creixement i desenvolupament de l'esperit. El pol naixent de la subjectivitat, de la personalitat reflexiva, s'ha anat esquinçant i ha acabat per oposar-se totalment a qualsevol instància o element universal. Aquest és el moment, per tant, de la llibertat subjectiva. Aquesta predomina totalment i no té cap contrapès. Caldrà un llarg procés negatiu i dolorós per a què la subjectivitat arribi a la total negació i a l'oposició vers la universalitat. En patirà les conseqüències i llavors començarà a descobrir en la seva solitud absoluta el fon universal amb què s'ha de reconciliar.

4) El món germànic i cristià és on es realitza aquesta reconciliació i on la subjectivitat supera totes les proves i es reconcilia amb l'universal i objectiu en el món. L'esperit diví ha vingut al món -diu Hegel- i, per tant, la subjectivitat s'ha de reconciliar amb aquest món diví i racional si vol assolir l'autèntica llibertat. L'esperit objectiu i el subjectiu es reconcilien i es reconeixen com a moments d'un i el mateix esperit. El subjecte és lliure per a si i ho és d'acord amb l'universal. El subjecte s'ha tornat veritable, ha abandonat l'opinió subjectiva i s'ha autoimposat el contingut objectiu¹.

El resultat és que, sense caure en una desindividualització, sense negar les diferències i particularitats i, precisament des d'elles i pel seu mitjà, hom assumeix abnegadament l'universal. Llavors es viurà en el regne de la llibertat. D'aquesta manera, el món cristià-germànic representa un nou equilibri entre el pol particular i l'universal, però ja no és l'equilibri previ a l'escissió, sinó la reconciliació que supera i és resultat de l'escissió. Aquesta superació no tindrà com a resultat el negar l'existència empírica deis dos polis, tots dos existeixen efectivament, però mantenen unes relacions fixades per la raó. Així es garanteix l'autèntica llibertat, els individus particulars i subjectius gaudeixen de la seva autonomia i des d'ella han de judicar i *acceptar* la universalitat. L'autèntica llibertat només sorgeix de l'acceptació *convencuda* de la necessitat i la superioritat de la universalitat per damunt d'allò merament particular. Però aquesta acceptació espontània i racional de l'universal no representa tampoc l'eliminació tot seguit de les particularitats i de la subjectivitat. Aquestes tenen el seu àmbit propi en la vida social, un àmbit

reconegut i legítim, si bé d'inferior rang; aquest és l'àmbit de la propietat privada i personal, l'àmbit deis contractes voluntaris i de l'intercanvi; també és l'àmbit de la moralitat, de la família i les relacions personals i, en darrer terme, de la societat civil. En tots aquests àmbits perviu legítimament la particularitat i la subjectivitat, el caràcter i el sentiment, la recerca del benefici propi.

La universalitat no elimina mai en aquests àmbits la riquesa -que el liberal que en Hegel hi havia no podia sinó valorar- de la subjectivitat i la particularitat¹. Si hi ha un delictes, un frau o una violència -la imposició d'una particularitat sobre una altra- serà perseguit, condemnat i expiat, però no simplement per provenir d'un acte particular o subjectiu sinó per ser un atemptat a una altra particularitat. La universalitat simplement adoptarà el punt de vista de la particularitat "ofesa" o violentada en la seva llibertat i dret particular² i restablirà l'equilibri momentàniament trastocat entre les diverses particularitats. Sobre això però anant més enllà d'aquest paper merament arbitral, la universalitat reclamarà el seu àmbit propi -l'administració, la clas

-
1. Hegel saluda en el món germànic "l'esperit completament nou, pel qual s'havia de regenerar el món: l'esperit lliure, que descansa sobre si mateix, l'obstinació absoluta de la *subjectivitat*" [WG. 759/568]. És cert que aquesta subjectivitat tan obstinada havia de reconciliar-se amb l'universal i que, per tant, havia de ser educada; però aquesta educació no implica esmorteïment o negació de la subjectivitat sinó la seva direcció en favor de la racionalitat i la universalitat. És precisament per aquesta subjectivitat que Hegel mostra que l'estat germànic no podia ser igual a cap deis estats anteriors a la història. No podia ser igual que el despotisme oriental -que determina fins i tot els costums d'una manera immediata, natural i exterior-, perquè ara l'home és lliure en si mateix -té autonomia moral i reflexiva- i no pot ser degradat per un manament exterior, immediat i natural. No podia estar basat, tampoc, en la "ingènua unitat" de l'estat grec -on la voluntat individual s'identifica encara immediatament amb la voluntat de l'estat- ja que l'autonomia i voluntat subjectiva deis germànics existeix per si mateixa amb un caràcter i una peculiaritat pròpia. Tampoc no podia donar-se el servei violent i forçat a un fi limitat com és el de l'aristocràcia romana, així com tampoc el domini absolut del *pater familias* sobre la relació ètica familiar i la moralitat; ja que l'home germànic no accepta cap autoritat purament exterior, ni tampoc no es deixa arrossegar a la simple obediència en els terrenys de la moralitat i la família. L'home germànic es reserva la seva esfera d'intimitat i de vida subjectiva que agafa la moralitat i la vida familiar on no admet la intrusió de manaments exteriors, alhora que en la vida col·lectiva ètica i política exigeix el seu convenciment íntim, el seu consens i no la mera obediència.
 2. En aquests àmbits, doncs, continuarà sent cert la màxima que els límits de la llibertat pròpia és la llibertat d'altri, ja que hi ha simplement el xoc de dues llibertats particulars de mateix rang i amb iguals drets de prevaler. La universalitat evitarà que la llei del més fort sigui la que finalment dictami i posarà tot el seu pes i poder -que va més enllà de la

1. WG.880-1/659-60.

se universal deis funcionaris al servei de l'estat- i farà valer el seu valor superior amb independència de qualsevol tipus de particularitat o subjectivitat - que aquí sí que seran superades i relegades-.

simple suma de llibertats particulars- en la defensa de la raó i de la llei públicament reconeguda.